

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՍՔԵՐԸ

Վարդան ԲՈՍԱՆՁՅԱՆ
Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Արարատ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ
ՀՊԵՀ ասպիրանտ

Բանալի բառեր. տնտեսության մրցունակություն, մրցակցային առավելություններ, միջազգային տնտեսական ինտեգրացիա, մրցակցության խթանում

Միջազգային տնտեսական ինտեգրացիոն գործընթացների խորացումը և գլոբալ շուկաների ձևավորումը լուրջ հիմնախնդիրներ են ստեղծում ազգային տնտեսությունների համար՝ դիմագրավելու նշված գործոններով պայմանավորված մարտահրավերներին: Դրանց շարքում իր կարևորությամբ առանձնանում է հատկապես ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովումը, ինչով էլ պայմանավորված է տարբեր երկրների կողմից երկարաժամկետ տնտեսական ռազմավարության ուղղությունների շարքում որպես առանցքային խնդիր տնտեսության մրցունակության բարձրացման հռչակումը: Կարելի է նշել, որ ներկայումս միջազգային պրակտիկայում գրեթե գոյություն չունի որևէ զարգացած երկիր, որը կառավարական մակարդակով տարբեր ինստիտուտների միջոցով չիրականացնի վերլուծություններ սեփական տնտեսության մրցունակության գնահատման և դրա բարձրացման ուղիների մշակման համար: Ըստ էության, երկրների ներգրավվածությունը համաշխարհային տնտեսական կապերի համակարգում պայմանավորված է դրանց բացության աստիճանով, ինչն արտահայտվում է արտահանման բաժնեմասի, աշխատանքի միջազգային բաժանման մեջ ազգային արտադրական համալիրների ինտեգրացման, ինչպես նաև կապիտալի, ապրանքների, ծառայությունների, աշխատուժի, ինովացիաների և տեխնոլոգիաների միջազգային հոսքերի ազատականացման մակարդակը բնութագրող ցուցանիշներով: Տնտեսության բացության խորացումը, իր հերթին, ներգործում է երկրի ներսում տեղի ունեցող մակրոտնտեսական գործընթացների, գոյություն ունեցող ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման և, վերջին հաշվով, ազգային տնտեսության մրցունակության վրա:

Պետք է նշել, որ վերջին տարիներին ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովումը դարձել է ոչ միայն զարգացած, այլ նաև շատ զարգացող երկրների տնտեսական քաղաքականության հիմնական թիրախներից մեկը: Համաշխարհային շուկաներում մրցակցության խորացումը, ֆինանսատնտեսական ոչ կայուն իրավիճակը և մի շարք այլ բացասական գործոններ պետություններին ստիպում են փնտրել կայուն տնտեսական զարգացման

նոր ուղիներ՝ առկա մրցակցային առավելությունների օգտագործման համար, ինչպես նաև մշակել մեխանիզմներ օտարերկրյա ներդրումների և տեխնոլոգիաների ներգրավման միջոցով արտադրության արդիականացման և մրցունակ արտադրանքի թողարկման նպատակով:

Ընդհանուր առմամբ, մրցունակությունն օգտագործվում է ապրանքի, ընկերության, ճյուղի, տարածաշրջանի և երկրի կտրվածքով: Մի շարք հեղինակներ պնդում են, որ մրցունակության համընդհանուր սահմանում չի կարող լինել, քանի որ դրա մեկնաբանությունը կախված է դիտարկվող օբյեկտից (ապրանք, ծառայություն, ֆիրմա, ճյուղ, երկիր):¹ Պետք է նշել, որ ապրանքի, ընկերության և ճյուղի մրցունակության վերաբերյալ ուսումնասիրությունները և մեկնաբանությունները մասնագիտական գրականության մեջ բավականաչափ շատ են: Իսկ ինչ վերաբերում է ազգային տնտեսության մրցունակությանը, ապա դրա սահմանումը որոշակիորեն բարդ է, քանի որ այն իրենից ներկայացնում է բազմամակարդակ և բազմագործոն հասկացություն: Եվ հենց դրանով է պայմանավորված դրա համընդհանուր սահմանման բացակայությունը:

Ընդհանուր առմամբ, ազգային տնտեսության մրցունակությունը որոշվում է որպես տնտեսական, գիտատեխնիկական, արտադրական, կազմակերպակառավարչական և այլ հնարավորությունների կոնցետրացված արտահայտություն՝ ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին շուկաներում ապրանքների և ծառայությունների մրցունակության բարձրացման նպատակով:² «Տնտեսության մրցունակություն» հասկացությունը գիտական շրջանառության մեջ է դրվել Չարվարդի բիզնեսի դպրոցի պրոֆեսոր Մ. Պորտերի կողմից և առաջին անգամ օգտագործվել է 1990 թվականին հրատարակված «Ազգերի մրցակցային առավելությունները» մենագրության մեջ:³ Պետք է նշել, որ տվյալ հասկացության վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ առկա մեկնաբանությունները որոշակիորեն տարբերվում են միմյանցից: Որոշ հեղինակներ գտնում են, որ պետության մրցունակությունը մակրոտնտեսական կատեգորիա է, որը ձեռք է բերվում այնպիսի լծակների օգնությամբ, ինչպիսիք են տարադրամի փոխարժեքը, տոկոսադրույքը և վճարային հաշվեկշիռը: Մյուսների կարծիքով, պետության մրցունակությունը որոշվում է բնական հարուստ ռեսուրսներով, էժան աշխատուժով և այլ նմա-

¹ Алещенко В. В. Теоретико-методологические вопросы конкурентоспособности экономической системы. Маркетинг в России и за рубежом. 2005. № 1. стр. 106–119.

² Внешнеэкономический толковый словарь. под ред. И.П. Фаминского. М., 2000. стр. 124

³ Портер М. Международная конкуренция. М., 1993, стр. 24.

նատիպ գործոններով:⁴ Մ. Պորտերը երկրի մրցունակությունը սահմանում է որպես ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետություն (արտադրողականություն)՝ արտահայտված աշխատանքի կամ կապիտալի միավորի ետզման արժեքով: Յեղինակի կարծիքով հենց արտադրողականությունն ու արդյունավետությունն են հանդիսանում երկրում կենսամակարդակի որոշիչ գործոններ և բնակչության մեկ շնչին ընկնող եկամուտների հիմնական աղբյուր:⁵ Ներկայացված մեկնաբանությունից բխում է, որ երկրի բարեկեցությունը պայմանավորված է տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության արդյունավետությամբ: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ տնտեսության մրցունակությունը կախված է ոչ միայն երկրի ներսում ընկերությունների գործունեությունից, այլ նաև արտաքին գործոններից:

ԱՄՆ նախագահին կից գործող արդյունաբերական մրցունակության հանձնաժողովի կողմից ազգային տնտեսության մրցունակությունը ներկայացվում է որպես ազատ շուկայի պայմաններում միջազգային պահանջներին բավարարող և սեփական տնտեսության եկամուտների աճն ապահովող ապրանքներ և ծառայություններ արտադրելու և մատուցելու երկրի հնարավորությունը:⁶

Ազգային տնտեսության մրցունակության ուսումնասիրության ժամանակակից տեսակետները պետությանը, գիտահետազոտական ինտիտուտներին և տվյալ երկրի անդրազգային ընկերություններին դիտարկում են որպես հիմնական ինստիտուցիոնալ գործոններ, որոնք էականորեն ներգործում են մակրոմակարդակում երկրի տնտեսության մրցունակության վրա: Սենջմենթի միջազգային ինստիտուտը ազգային տնտեսության մրցունակությունը ներկայացնում է որպես տնտեսագիտական ուսումնասիրությունների ոլորտ, որը վերլուծում է ընկերությունների համար լրացուցիչ եկամուտների և բնակչության կենսամակարդակի աճի ապահովման գործում երկրի հնարավորությունների և ընդունակությունների ավելացմանն ուղղված քաղաքականությունը:⁷ Ըստ էության, տնտեսության մրցունակությունն իր մեջ ներառում է ոչ միայն բուն տնտեսության, այլ նաև պետական կառավարման համա-կարգի և հասարակության մրցունակությունը: Երկրի կայուն զարգացումը, բնակչության կենսամակարդակի աճը հնարավոր չէ առանց պետական,

⁴ Алещенко В.В. Теоретико-методологические вопросы конкурентоспособности экономической системы. Маркетинг в России и за рубежом. 2005. № 1. стр. 112.

⁵ Портер М. Международная конкуренция. М., 1993. стр. 29.

⁶ Global Competition: The New Reality, Report of the President's Commission on Competitiveness. Vol. 2. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1985.

⁷ Institute of Management Development, IMD. www.imd.org

իրավաքաղաքական և հասարակական մրցունակ կառուցվածքի: Այս տեսանկյունից, կարելի է նշել որ երկրի մրցունակությունը ձևավորվում է մասնավոր (ընկերություններ, ձեռնարկություններ և այլն) և հանրային մրցունակ սեկտորներից (իշխանության մարմիններ, կրթություն, առողջապահություն և այլն):⁸

Նորբլյան մրցանակի դափնեկիր Լ.Կլեյնը որպես տնտեսության մրցունակություն հիմնական պայման համարում է տարեկան 3-4 տոկոս տնտեսական աճի կայուն տեմպերի առկայությունը, որի դեպքում հնարավոր կլինի ապահովել կենսամակարդակի բարձրացում:⁹ Ակնհայտ է, որ նման մոտեցումը չի կարող միանաճանակ կերպով ընդունելի լինել հատկապես զարգացող երկրների պարագայում: Այս առումով, կարծում ենք, որ տնտեսական աճի այնպիսի տեմպերի ապահովումը, որն ուղղակիորեն կնպաստի բնակչության կենսամակարդակի աճին, յուրաքանչյուր երկրի համար տարբեր է:

Տնտեսության մրցունակության մեկնաբանության ժամանակ շատ հեղինակներ իրենց շեշտադրումները կատարում են հատկապես դրա վրա ազդող գործոնների վրա: Մասնավորապես, Մ. Գելվանովսկու կարծիքով, մրցունակությունը ընկերությունների, ճյուղերի, տարածաշրջանների և երկրի ընդունակությունն է ապահովել համեմատաբար բարձր եկամուտների և աշխատանքի վարձատրության մակարդակ՝ լինելով բաց միջազգային մրցակցության համար:¹⁰ Ակնհայտ է, որ այս դեպքում մրցունակությունն իր մեջ ներառում է արտադրողականության, արդյունավետության և շահութաբերության տարրեր: Սակայն վերջիններս չի կարելի համարել սպառիչ պայմաններ վերջնական նպատակի ձեռք բերման համար, չնայած որ դրանք հանդիսանում են բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման և նյութական բարեկեցության ապահովման կարևոր միջոցներ: Յու. Կուրենկովը և Վ. Ժուպովը գտնում են, որ մրցունակությունը երկրի տնտեսության հնարավորությունն է այլ երկրների հետ մրցակցության պայմաններում արտադրել և սպառել բնապահպանական ստանդարտներին բավարարող ապրանքներ և ծառայություններ, որի արդյունք պետք է հանդիսանա բնակչության կենսամակարդակի աճը: Որպես մրցունակության գնահատման չափանիշներ առանձնացվում են արտաքին առևտրի դրական սալդոն, վճարային հաշվեկշիռը, արտաքին պահուստների աճը, կրթական մակարդակի բարձրացումը,

⁸ Совет по национальной конкурентоспособности. www.conc.org.

⁹ Competitiveness: 23 Leaders speak out. Harvard business review. Boston, 1997. Vol. 55. № 4. P. 108–123.

¹⁰ Гельвановский М.И. Конкурентоспособность России в 90-е годы: межстрановой макроэкономический анализ. М., 2000. стр. 61.

տնտեսական ենթակառուցվածքները և կյանքի որակը:¹¹ Այս մոտեցման ակնհայտ առավելություններից մեկն այն է, որ հեղինակներն իրենց շեշտադրումը կատարում են ոչ միայն արտադրության, այլ նաև սպառման վրա, կարևորելով բնապահպանական գործոնի դերը:

Ըստ էության, կարող ենք նշել, որ վերը բերված սահմանումները և մեկնաբանությունները ոչ այնքան հակասում են միմյանց, ինչքան արտացոլում են տնտեսության մրցունակության տարբեր ասպեկտներ: Միաժամանակ, գոյություն ունեցող մեկնաբանությունների բազմաբովանդակությունը և լայն շրջանակը թույլ են տալիս պնդել, որ տնտեսության մրցունակությունն իր մեջ ընդգրկում է ոչ միայն բուն տնտեսական քաղաքականությունը, այլ նաև երկրի քաղաքական, հասարակական, սոցիալական, բնապահպանական զարգացման տարբեր ասպեկտներ: Այս առումով, կարծում ենք, տնտեսության մրցունակության մեկնաբանությունը պետք է հիմնված լինի տվյալ երևույթի տարբեր ասպեկտների համակողմանի դիտարկման վրա, ինչի արդյունքում կարող ենք արձանագրել հետևյալը:

Առաջին, երկրի ազգային մրցունակությունը տնտեսական համակարգի դինամիկ և անընդհատ զարգացումն արտացոլող օբյեկտիվ գործընթաց է: Չետևաբար, մրցունակությունը պահանջում է պետական քաղաքականության շրջանակներում համապատասխան միջոցառումների և քայլերի իրականացում՝ տնտեսական զարգացման ձեռք բերված մակարդակի պահպանման և բարձրացման համար:

Երկրորդ, տնտեսության մրցունակությունն ուղղակիորեն կախված է հայրենական ընկերությունների և նրանց կողմից թողարկվող և տեղական ու միջազգային շուկաներում պահանջարկ ունեցող ապրանքների և ծառայությունների մրցունակությունից:

Երրորդ, տնտեսության մրցունակությունը հանդես է գալիս որպես տնտեսական քաղաքականության հիմնարար նպատակ և կարևոր գործիք բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման և հասարակական բարեկեցության ապահովման համար: Տնտեսության մրցունակության ապահովումը, վերջին հաշվով, պետք է հանգեցնի սոցիալական զարգացման բարձր տեմպերի, երկարաժամկետ հատվածում կայուն տնտեսական աճի, հասարակության սոցիալ-քաղաքական և իրավական կայունության:

¹¹ Куринков Ю.В. и др. Конкурентоспособность России в глобальной экономике. М., 2003. Стр. 124.

Չորրորդ, ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացումը էականորեն հիմնված է երկրի ինովացիոն հնարավորությունների բազայի, գիտատեխնիկական ներուժի, ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման վրա: Որոշակի ապրանքային խմբերի գծով համաշխարհային շուկայում սեփական մասնաբաժնի ավելացումը հանդիսանում է միջազգային մասնագիտացման կարևոր պայման:

Ամփոփելով, պետք է նշել, որ վերոհիշյալ բնութագրիչները պետք է դիտարկել միմյանց հետ փոխկապվածության և դինամիկ զարգացման համատեքստում: Դրանցից յուրաքանչյուրն, իր հերթին, ունի իր բնութագրիչները և ցուցանիշները, որոնց միջոցով հնարավոր է գնահատել մրցունակության վիճակը: Վերջին հաշվով, տնտեսության մրցունակության ապահովումը սերտորեն կապված է ինովացիոն զարգացման, ներդրումների ներգրավման, բարձր տեխնոլոգիաների ներդրման և այլ համանման խնդիրների լուծման հետ: Արդյունքում, կարելի է նշել, որ երկրի մրցունակությունը պայմանավորված է հայրենական ընկերությունների և նրանց կողմից թողարկվող ապրանքների մրցունակությամբ և արտացոլում է արտադրության և իրացման արդյունավետության մակարդակը ինչպես երկրի ներդրում, այնպես էլ դրա սահմաններից դուրս:

**ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՍՔԵՐԸ
Վարդան ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ, Արարատ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ**

Բանալի բառեր. տնտեսության մրցունակություն, մրցակցային առավելություններ, միջազգային տնտեսական ինտեգրացիա, մրցակցության խթանում

Հոդվածը նվիրված է ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովման հետ կապված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը: Վերլուծության են ենթարկված «տնտեսության մրցունակություն» հասկացության մեկնաբանությունները և տվյալ տնտեսագիտական կատեգորիայի տեսական հիմքերը: Ներկայացված են տնտեսության մրցունակության տարբեր ասպեկտները, դրանց հիմնական բնութագրիչները և մրցունակության վրա ազդող գործոնները: Դիտարկված են երկրի տնտեսական մրցունակության ապահովման հիմնական նախապայմանները և դրանց ապահովման ուղիները:

СУЩНОСТЬ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Вардан БОСТАНДЖЯН, Арарат МКРТУМЯН

Экономическая конкурентоспособность, конкурентные преимущества, международная экономическая интеграция, стимулирование конкуренции

Статья посвящена изучению вопросов обеспечения конкурентоспособности национальной экономики. Проанализированы комментарии к понятию “конкурентоспособность экономики” и теоретические основы этой экономической категории. Представлены разные аспекты конкурентоспособности экономики, их основные характеристики и факторы, влияющие на конкурентоспособность. Рассмотрены основные предпосылки обеспечения конкурентоспособности экономики и пути их обеспечения.

THE ESSENCE OF THE COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY AND ITS THEORETICAL BASIS

Vardan BOSTANJYAN, Ararat MKRTUMYAN

Economic competitiveness, competitive advantages, international economic integration, promoting competition, domestic production, export promotion.

The article is devoted to the examination of the competitiveness of national economy. Comments to the concept of the "competitiveness of economy" and the theoretical foundation of this economic category have been analyzed in the article. Various aspects of the competitiveness of the economy, their main characteristics and factors affecting the competitiveness have been presented. The basic prerequisites for the competitiveness of the economy and the ways of their support have been analyzed in the article.